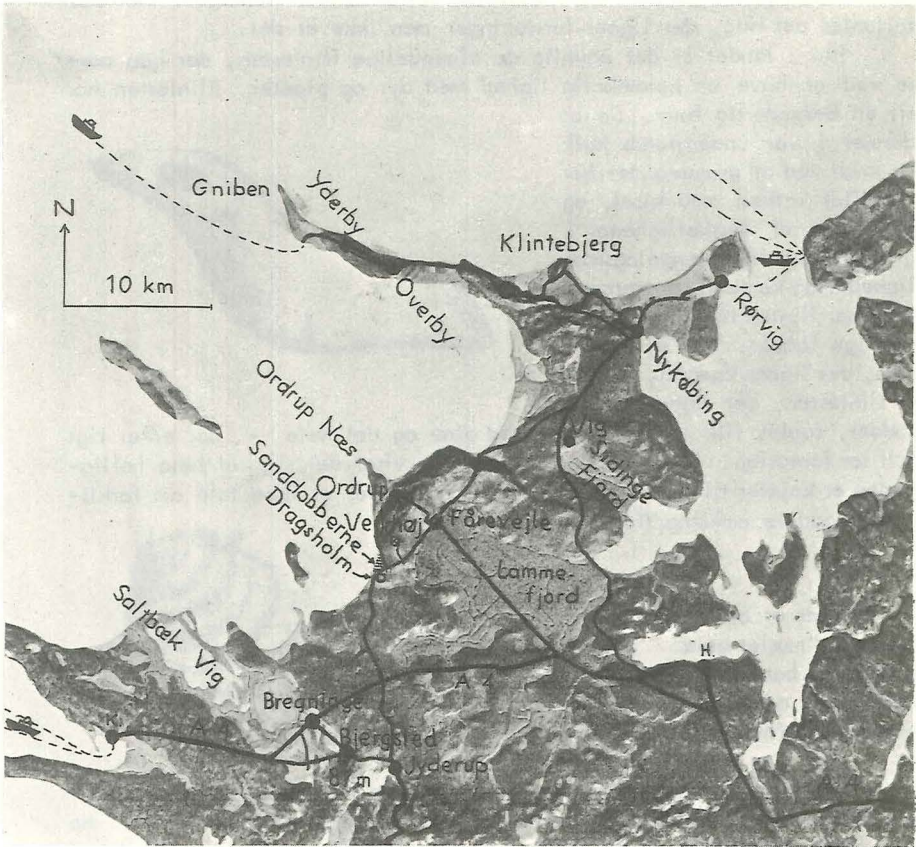

BESØG ISRANDEN

Nordvestsjælland tog form gennem de sidste 15.000 år. Landskabeligt smukke steder fortæller vigtige afsnit af historien.

Begynd i BJERGSTED, der nås fra hovedvej 4, når der drejes fra i Bregninge og køres 3 km mod sydøst. Gå ad stien mod vest og sydvest op på "bjerget" (87 m over havet) og se ud over sletten mod vest. Her er en israndsstilling fra tiden, da det meste af Sjælland endnu for godt 15.000 år siden lå under den skandinaviske indlandsis.

Forinden havde indlandsisen gennem et rundt halvt hundrede tusind år haft sin yderrand gående ind fra Vesterhavskysten til Viborg-egnen og derfra stik syd til ned i Tyskland. Det var en klima-betinget stilstands-linie, hvor ismasserne smeltede bort i samme tempo som ny gletscheris gled frem fra det centrale Skandinavien. Isen havde vældige masser af grus, sand og ler med sig, men det rigelige smeltevand fik fat i det meste af

dem og sendte leret ud i havet mellem Skotland og Norge og afsatte grus og sand i tykke lag som de jyske hedesletter (der går ud under nutidens Vesterhav). Derfor ser den midtjyske "hovedstilstandslinie" som regel ud af forbavsende lidt, terrænmæssigt. - Fra hovedstilstandslinien smeltede indlandsisen tilbage, dengang en afgørende klimaforbeding indtrådte for ca. 17.000 år siden. Men tilbagesmeltningen stoppede flere gange og afløstes af fremrykning over land i kortvarige koldere tidsrum. Det var fremstød fra øst og sydøst hen over det sydøstlige Danmark.

Ved disse fremstød kunne indlandsisens frontgletschere oppresse flager af den foranliggende stivfrosne jordbund. Flagerne blev senere efterladt som vældige, mere eller mindre krumme bakkedrag - oppresningsrandmoræner - som fortæller, hvor langt isranden kunne nå. Den oppressede forhåndenværende jordbund kunne selvsagt bestå af mange forskellige ting, men ofte var det stivfrosset smeltevandssand, der blev revet op i flager og skubbet afsted.

Her ved Bjergsted står man på en sådan randmoræne og ser mod vest ca. 60 meter ned på en hedeslette af smeltevandssand. En kilometer nord for Bjergsted by var der et sted, hvor særlig meget smeltevand nåede frem med sand til hedesletten, da indlandsisen for alvor smeltede bort fra egnen. Blandt andet herfra skræner sletten mere eller mindre jævnt ud til Kattegat, via Saltbæk Vig. Ellers formedes sletten især ved smeltevandstilførsel fra Syd- og Østsjælland via Åmosen.

Østpå ses det lavliggende område med Jyderup, hvorfra Bjergstedgletscheren kom.

Kør fra Bjergsted til Fårevejle via Sanddobberne (fredet flyvesandsområde, ved Dragsholm - borg nævnt i 1300-tallet men som genialt placeret borgsted sikkert betydeligt ældre) og via Ordrup (indenfor Ordrup Næs).

I ORDRUP har man fra vejen ved den forhenværende vindmølle (i små 60 meters højde over havet) en prægtig udsigt over Sejrhø Bugts øer og næs. Den vældige bakkerække, som man krydser mellem Ordrup og Fårevejle, er en oppresningsrandmoræne ligesom Bjergsted-bakken og forøvrigt af samme alder. Ved Vejrhøj nås højden 121 m over havet, og højder på 90 - 100 meter er almindelige. "Vejrhøjbu" er presset sammen foran en gletscher, der havde løsnet flager af stivfrosset istidsjord, mens den gled frem gennem Lammefjords-området østfra. Fra Ordrups møllebakke ser man nede langs stranden en strimmel hedeslette i den spidse vinkel mellem Ordrup Næs og "Vejrhøjbu". Den svarer til Bjergsteds hedeslette.

Samme historie kunne fortælles om bakkerne vesten om den tørlagte Sidinge Fjord ("Hønsingebu", ved byen Vig) og vesten om Nykøbing Bugt ("Højbybu"). Alle disse bakkedrag viser vestgrænsen for et Ods-herred-fremstød af en indlandsis med ujævnt fliget rand.

FÅREVEJLE KIRKE er blevet berømt, fordi man der kan se det indtørrede lig af hvad der efter traditionen er skotten James Hepburn, jarl af

Bothwell, der døde som statsfange på Dragsholm (i 1578 ?).

Fra Fårevejle kirke ser man mod øst ud over den 55 kvadratkilometer store kunstigt inddæmmede og tørlagte Lammefjord. Bredden af fjorden gik i historisk tid lige sydøst for kirken.

I begyndelsen var Lammefjorden forøvrigt efter istiden landjord ligesom den lave moræneslette mod syd ned mod Jyderup - og ligesom den senere kunstigt tørlagte Sidinge Fjord. Der er fundet begravede tørvemoser og træstammer fra den tid (Fastlandstiden). Men for henved 7000 år siden steg havet og trængte ind over de laveste området. Dette "stenalderhav" (Litorinahavet) dækkede størstedelen af Odsherred. Det var hovedsagelig kun de gamle oppresningsmoræner, der stak op af havet. I vest lå oversvømmede hedesletter, og i øst lå de gamle gletscheres oversvømmede "tungebækkener" som fjorde.

Senere landhævning har bragt en del på det tørre igen - Fårevejle kirke er bygget på noget, der i Litorinahavets tid havde været en ø. Sidinge Fjord og Lammefjorden blev inddæmmede og tørlagt, henholdsvis fra 1842 og i 1873-1877 samt i 1946. Et par hundrede meter sydøst for kirken er der blevet gravet skaller af fjordens muslinger og snegle (til hønsfoder) - østers, blåmusling, hjertemusling, tæppemusling, strandnegl og dværgkonk. Den lette jord fra fjordtiden bruger man blandt andet til specialafgrøder som asparges.

Også nordligst i Odsherred taler landskaberne geologisk. Sommerlandet ved RØRVIG er en morænelersflade fra istiden samt stenalderhavbund, der under senere landhævning er blevet forsynet med hele stribesæt af strandvolde - og dertil et vidt udbredt flyvesandsdække fra historisk tid hen over det ældre landskab.

KLINTEBJERG er et 35 m højt forbjerg af istidsjordlag på nordkysten. I Litorinahavets tid var Klintebjerg en ø. Der er fundet oldtidsbo-pladser ved øens kyst. Blandt geologerne er Klintebjerg kendt som finde-sted for smeltevandsrullede blokke af forsteningsrig kalksten fra både yngste kridttid og ældste tertiærtid. Blokkene er under istiden fragtet frem af gletschere og smeltevand, der kom fra Køge Bugt-området (?). Der er så mange kalkrullesten, at man ligefrem udvinder dem ved gravning.

SJÆLLANDS ODDE med mange smukke stoppesteder er for en stor del bakker af tidligere vidtstrakte istidsaflejringer (nu kraftigt beskåret af havet) - for eksempel med Overby (med Odden Kirke's monument for de danske faldne i slaget ved Sjællands Odde i 1808) og med Yderby. Selve den yderste spids, Gniben, er en 16 meter høj bakke af moræneler fra istiden. Foruden af bakkelandet består Sjællands Odde af flad hævet stenalderhavbund med strandvolde og flyvesand - for eksempel Yderby Lyng. Den nye færgehavn mellem Gniben og Yderby er bygget ud fra hævet stenalderhavbund.

Man formoder, at hele Oddens form er betinget af randforløbet af en gletscher, der under "Odsherredfremstødet" lå i Kattegat-området.